

LATIN

SAMFUNDSFAG

DANSK

ENGELSK

HISTORIE

DANSK

FRANSK

OVERSÆTTELSE

ORDEFAMILIE

ORD-

DANNE

HISTORIE

ANEKDOTER

GRAMMATIK

TYSK

ENDELSE

FUTURUM

SAMFUNDSFAG

DR

TYSK

FRANSK

PERFEKTUM

HISTORIE

ENGELSK

DIGT

ANV

ØJNING

Folkeskolens formål

§ 1. Folkeskolens opgave er i samarbejde med forældrene at fremme elevernes tilegnelse af kundskaber, færdigheder, arbejds-metoder og udtryksformer, der medvirker til den enkelte elevs alsidige, personlige udvikling.

Stk. 2. Folkeskolen må søge at skabe sådanne rammer for oplevelse, virkelyst og fordybelse, at eleverne udvikler erkendelse, fantasi og lyst til at lære, således at de opnår tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.

Stk. 3. Folkeskolen skal gøre eleverne fortrolige med dansk kultur og bidrage til deres forståelse for andre kulturer og for menneskets samspil med naturen. Skolen forbereder eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

Latin

Faghæfte 30

Undervisningsministeriet 1995
Folkeskoleafdelingen

Latin

Faghæfte 30

© Undervisningsministeriet,
Folkeskoleafdelingen

Forsidebillede: Kunstmaler Jesper Christiansen

Grafisk tilrettelægger: Anne Rohweder IDD

Grafisk produktion: Rota-Rota

Trykt på 115 g CyclusPrint genbrugspapir

Printed in Denmark 1995

1. udgave, 1. oplag

ISBN 87-603-0666-1

Faghæfte 1-30

ISBN: 87-603-0657-2

Bestillingsnummer: UVM 5-220

UVM 5-222 Helt sæt

Undervisningsministeriets forlag,

Frederiksholms Kanal 25 F, 1220 København K.

Tlf.: 3392 5220 – Fax: 3392 5219

eller hos en boghandler

Billedmateriale

Side 15: Scene af Tarens: Pigen fra Andros
(N. A. Abildgaard) Statens Museum for Kunst

Side 21: Capriccio med Pantheon 1766
(G. P. Panini) Statens Museum for Kunst

Indhold

Forord 5

Indledning 8

Formål 9

Centrale kundskabs- og færdighedsområder 10

Læseplan 12

Vejledning 14

Fagsyn 14

Arbejdet med sprog og kultur 14

Sprog og sprogtilegnelse 14

Orddannelse 14

Syntaks og morfologi 16

At oversætte fra latin 17

Læseformer 17

Hjælpe midler 18

Kultur 18

Tekstvalg og tekstarbejde 18

Et bredere tekstarbejde 18

Det tværfaglige 20

Oversatte tekster 20

Begynderundervisning 22

Praktisk-musiske aktiviteter 22

Inddragelse af arkæologisk og andet materiale 25

Ekskursioner og anden udadrettet virksomhed 25

»Non solus/sola es!« 26

Inddragelse af informationsteknologi 26

Intern evaluering og undervisningsdifferentiering 27

Bilag

Prøvebekendtgørelsen vedr. latin 28

Forord

Folkeskolens fag og obligatoriske emner er i faghæfterne beskrevet fag for fag, men det er vigtigt at holde sig for øje, at de udgør et samlet hele. De udgør en central del af den ballast, som børn og unge skal bringe med sig ind i næste årtusinde.

Elever modtager mange indtryk og gør mange erfaringer i deres hverdag – i skolen og uden for skolen, og skolens undervisning skal bidrage til, at eleverne kan opnå overblik og sammenhæng. Skolen skal medvirke til, at de mange informationer og erfaringer udvikler sig til indsigt og til forståelse. Og samtidig skal skolen sikre, at eleverne opnår en grundlæggende viden på alle centrale områder.

Indholdet i de enkelte fag er ikke valgt ud fra en forestilling om at udvikle »små fagfolk«. Undervisningen i dansk skal ikke gøre eleverne til dansklærere, i fysik til atomfysikere etc. Læseplanerne udgør rammerne for, hvad enhver ung eller voksen bør vide for at kunne tage stilling til tidens vidtrækkende kulturelle, politiske, økonomiske og miljømæssige spørgsmål. Undervisningen danner også grundlag for fortsat uddannelse, for at kunne skabe rammer om et rigt liv og for at kunne glæ-

des og undres over livets mangfoldighed og dybde.

Derfor må de enkelte fag ikke opleves stykvis og delt. Nogle fag er fælles om en humanistisk forståelse af tilværelsen, nogle fag indeholder en samfundsfaglig dimension, og andre fag giver erfaringer med naturvidenskabelige betragtningssmåder. Nogle fag giver viden om vor fysiske og sundhedsmæssige udvikling, andre giver mulighed for at opleve glæden og nytten ved praktisk bearbejdning af ting i omverdenen ved brug af redskaber. Mange fag udvikler færdigheder i at kommunikere med omverdenen, men ethvert sprog – dansk eller fremmedsprog – er en del af en kultur og må ikke blive til teknik alene. Forholdet mellem sprog og kultur er i særlig grad nærværende for de elever, som ikke er født eller opvokset i Danmark.

Eleverne skal gennem undervisningen erkende både mulighederne og begrænsningerne i fagenes betragtningssmåder. En del af undervisningen skal derfor fremover foregå tværfagligt og projektorienteret. Skolefagene udgør et ordningssystem i vor kulturkreds, men tilværelsen kan ikke forstås inden for de enkelte fags grænser. Behovet for

»sammenhængsforståelse« vil i perioder sprænge fagrammerne. Virkelighedsnær undervisning må tage sit udgangspunkt uden for skolens egen verden, men bearbejdes med de redskaber, der gennem generationer er udviklet inden for fagene.

Lokale læseplaner

I folkeskolelovens § 44, stk. 8 hedder det bl.a.: »Skolebestyrelsen udarbejder forslag til kommunalbestyrelsen om skolens læseplaner«. Og i § 40, stk. 3: »Kommunalbestyrelsen godkender skolernes læseplaner efter forslag fra de enkelte skolebestyrelser«. Loven lægger således op til, at initiativet til læseplansarbejdet tages på skolen. Dog kan der – afhængig af lokale ønsker og behov – være forskellige holdninger til, hvordan arbejdet bør tilrettelægges. Nogle kommuner vil ønske at understrege den enkelte skoles egenart, andre vil ønske at understrege fællestræk ved det kommunale skolevæsen. Ved udarbejdelse af egne læseplaner – eller indarbejdelse af ændringer i ministeriets vejledende læseplaner – skal man være opmærksom på, at også de lokale læseplaner bør skrives, så de angiver nogle overordnede og uomgængelige, men samtidig rummelige indholdselementer.

Samtidig bør de lokale læseplaner afspejle, at man har taget hensyn til folkeskolens overordnede formål, til samspillet mellem opfyldelse af fagets formål, inddragelse af centrale kund-

skabs- og færdighedsområder, elevernes forudsætninger samt undervisningens rammer. Det betyder bl.a., at læseplanerne skal være rummelige og give plads til fordybelse, overblik, sammenhæng og til ligeværdig og udviklende dialog. Det betyder endvidere, at udgangspunktet for undervisningen er elevernes behov, og det betyder endelig, at der i beskrivelse af progression skal tages hensyn til elevernes modenhed og udvikling.

Med folkeskolelovens krav om elevernes ansvarlige involvering i undervisningsprocessen vil skolens læseplaner være et naturligt udgangspunkt for en stadig dialog lærere og elever imellem. Dialogen skal sikre, at valg af arbejdsformer, metoder og stofvalg foregår i samarbejde.

Læreren har samtidig i et forpligtende samarbejde med kolleger og skolens ledelse ansvaret for forberedelse af egen undervisning og for inddragelsen af elever og forældre i relevante beslutningsprocesser.

Integration af edb

Lokalt skal man være opmærksom på, at edb skal beskrives som en integreret del af alle fag, hvor det skønnes, det naturligt kan fremme arbejdet med fagets forskellige områder. Dels skal alle elever have mulighed for at opnå nogle grundlæggende færdigheder, og dels skal fagene inddrage de informationsteknologiske hjælpemidler, hvor

de kan fremme arbejdet med fagenes begreber, emner og metoder.

Et grønt islæt

Af formålet for folkeskoleloven fremgår det, at folkeskolen skal bidrage til elevernes forståelse af menneskets samspil med naturen. Det grønne islæt er ikke kun et anliggende for biologi, geografi, natur/teknik og samfundsfag, men skal indgå i alle fag, hvor det skønnes naturligt i undervisningens sammenhæng. Eleverne skal have mulighed for at forbinde de naturfaglige indfaldsvinkler med andre fags betragtningsmåder og med stillingtagen, engagement, holdninger og handlinger.

Det praktisk-musiske

Den praktisk-musiske dimension er en vigtig del af den almene dannelse, og den skal derfor medtænkes i skolens daglige arbejde. Det skal fremgå af læseplanerne, hvilke muligheder der er i valg af indhold, arbejds- og udtryksformer. Det betyder, at eleverne ikke

blot skal have mulighed for at udtrykke sig praktisk-musisk, men at de også skal have mulighed for at møde en mangfoldighed af oplevelser og sanserindtryk.

Nogle fag er traditionelt gjort til de praktisk-musiske. Det betyder ikke, at de alene står for dette område, men at de både i indhold og arbejdsformer arbejder med det praktisk-musiske. Derfor har de en særlig forpligtelse til at give viden om indhold og arbejdsformer videre, så den praktisk-musiske dimension kan tænkes ind i alle fag, i tværgående emner og problemstillinger med hensyn til både indhold og udtryks- og arbejdsformer.

Jeg ved, læseplansarbejdet har været meget omfattende, og jeg vil gerne igen takke alle, der har bidraget til fornyelsen af skolens indhold. Med disse faghæfter er jeg sikker på, skolerne har fået det bedst mulige grundlag for undervisningen.

Ole Vig Jensen

Indledning

Ifølge lovbekendtgørelse nr. 55 af 17. januar 1995 om folkeskolen udsender undervisningsministeren hermed faghæftet for latin.

Hæftet indeholder formål, centrale kundskabs- og færdighedsområder, den vejledende læseplan og undervisningsvejledningen for latin. Endelig indeholder hæftet § 34 fra »Bekendtgørelse nr. 639 af 21. juli 1995 om folkeskolens afsluttende prøver mv. og om karaktergivning i folkeskolen«.

Formål, centrale kundskabs- og færdighedsområder, vejledende læseplaner og undervisningsvejledninger er blevet til gennem et omfattende arbejde i 7 læseplansudvalg støttet af sekretariatsgrupper for hvert af folkeskolens fag og emner. I dette arbejde har medvirket repræsentanter for lærernes og forældrenes organisationer samt andre fagligt og pædagogisk kyndige personer. Virksomheden i læseplansudvalgene har været holdt sammen af et koordinationsudvalg, hvor bl.a. personer med indsigt i ungdomsuddannelserne og repræsentanter for kommunerne har deltaget. Endelig har formål, centrale kundskabs- og færdighedsområder

og vejledende læseplaner været forelagt Folkeskolerådet til høring. Undervejs i arbejdet er der modtaget mange og værdifulde ideer og reaktioner, som væsentligt har bidraget til at kvalificere resultatet.

Formål og centrale kundskabs- og færdighedsområder er bindende forskrifter for den enkelte lærer. Den vejledende læseplan henvender sig til de kommunale skolemyndigheder med angivelse af, hvorledes en skoles læseplan kan – men ikke nødvendigvis skal – udformes. Undervisningsvejledningen er tænkt som et inspirationsmateriale til brug ved lærerens tilrettelæggelse af undervisningen.

Følgende personer har deltaget i sekretariatsgruppens arbejde:

Professor Johnny Christensen
Overlærer Sigga Svendsen

Leder af sekretariatsgruppen:

Undervisningskonsulent
Niels Plischewski

Ivan Sørensen

Formål

Formålet med undervisningen i latin er at give eleverne et grundlag for at orientere sig i latinske tekster af forskellig type og give dem redskaber til forståelse af teksternes indhold og sproglige opbygning.

Stk. 2. Undervisningen skal videreudvikle elevernes almene sprogforståelse,

blandt andet ved sammenligning med andre sprog, således at de kan anvende den i fortsat sprogtilegnelse.

Stk. 3. Undervisningen i latin skal give eleverne et grundlag for forståelse af sproglige fællestræk og kulturelle sammenhænge i Europa.

Centrale kundskabs- og færdighedsområder

Latin er det gamle europæiske fællessprog. Arbejdet med latin giver eleverne mulighed for at få indblik i nutidens sproglige og kulturelle forudsætninger fra Antikken gennem Middelalderen og nyere tid. Latin er et væsentligt grundlag for de europæiske sprogs almene ordforråd, dels ved lån og dels som forbillede for orddannelse og betydning. Elevernes beskæftigelse med latin giver mulighed for at skærpe deres evne til at sammenligne forhold vedrørende grammatik og ordforråd på latin og andre sprog og behandle fælleseuropæiske forestillinger og deres sproglige udtryk i historisk lys.

De centrale kundskabs- og færdighedsområder er angivelser af undervisningsindhold, og de skal anvendes som pejlemærker både ved planlægningen og ved evalueringen af undervisningsforløb.

Sprog og sprogtilegnelse

Da kundskaber i latin skal være en indgang til almen sprog- og tekstforståelse, skal eleverne inden for det sproglige område især arbejde med:

- at udvikle bevidsthed om sprogets opbygning og funktion ved at arbejde med ordfamilier, sætnings-

bygning, orddannelse og bøjninger

- at genkende og forklare det latinske islæt i andre sprogs ordforråd
- at anvende ordbøger, grammatikker, oversættelser samt elektroniske hjælpemidler, således at de kan orientere sig i latinske tekster af forskellig type
- at bruge latin i tværfaglige sammenhænge, sprogligt såvel som kulturelt
- at bruge forskellige arbejds- og samarbejdsformer.

Kultur

Ved læsning af latinske tekster møder eleverne noget, som på en gang er fremmed og en del af deres egen tradition. Derfor skal de inden for det kulturelle og litterære område især arbejde med:

- at forstå teksternes litterære karakter og deres plads i samtidens samfund
- at anvende lyd- og billedmateriale til belysning af teksters indhold og baggrund samt det antikke islæt i den moderne hverdag

- at stifte bekendtskab med væsentlige sider af oldtidens levevilkår og forestillingsverden, således at de opnår et grundlag for historisk og kulturel tekstforståelse
- at få forståelse af deres egen kulturs særpræg gennem viden om livet i tidligere kulturperioder.

Læseplan

Beskrivelsen af indholdet i faget er samlet under de to hovedområder af indholdskategorier fra de centrale kundskabs- og færdighedsområder og skal ses i forhold til disse.

Der anvendes forskellige organisationsformer (individuel, par, gruppe, klasse) til forskellige aktiviteter.

Ved valg af indhold lægges der vægt på:

- at det praktisk-musiske indgår som en del af undervisningen, fx i forbindelse med fremføring af digte og drama og fremstilling af lyd- og billedmateriale
- at der er sammenhæng mellem nutid og fortid og det nære og det fjerne
- at progressionen sker fra det enkle til det mere komplekse.

Sprog og sprogtilegnelse

Undervisningen omfatter latinske tekster af forskellig type, og eleverne arbejder med at erhverve sig redskaber til forståelse af tekstens indhold og sproglige opbygning.

Eleverne arbejder med:

- ordfamilier, dvs. grupper af ord, der er beslægtet i form og betydning, på tværs af sproggrænserne og inden for det enkelte sprog
- sætningens opbygning, dens opdeling i led og leddenes indbyrdes forhold
- orddannelse og bøjning, herunder ordenes opdeling i bestanddelene: forstavelser, stamme og endelser
- den latinske orddannelses fortsatte tilstedeværelse i de moderne sprog
- ordforrådet gennem iagttagelse af ligheder og forskelle mellem latin og de andre sprog, herunder såvel ordenes fremtrædelsesform som deres betydningsindhold
- ordbøger, herunder evt. elektroniske, samt ordbogsartiklers opbygning
- grammatiske fremstillinger
- danske oversættelser, anvendt såvel til en første orientering i en tekst som til støtte i tekstforståelsen
- forskellige læseformer.

Kultur

I arbejdet med tekster danner elevernes indsigt i nutidige kulturelle forhold udgangspunkt for en historisk perspektivering.

Eleverne arbejder med:

- tekster, der afspejler forskellige sider af antikken og dens eftervirkninger gennem tiderne, fx familien, natur- og miljøforhold, historie, uddannelse, politik og samfundsforhold, religion og mytologi, etik og moral, kærlighed
- et tekstudvalg, der går fra det enkle til det mere komplicerede og tager udgangspunkt i de nære kulturforhold
- forskellige teksttyper, såsom indskrifter, anekdoter, fortællinger, digte og drama, ord og citater fra aviser, blade og andre medier

- billeder, fx plancher, forskellige billedmæssige oversigter, kort, kunstværker, fx antikkens bygningsværker og statuer
- fremgangsmåder til at finde og udnytte oplysninger, fx fra leksika, håndbøger, historiske værker, databaser m.m.

Læsning af tekster i oversættelse indgår som baggrund for kulturforståelse.

Tekst- og kulturforståelsen bør støttes af film, video og lyd, herunder musik, sang og indtalt latin.

Vejledning

Fagsyn

Opfattelsen af, hvordan der kan undervises i latin, har ændret sig i takt med udviklingen af læringsbegrebet generelt i folkeskolen. Latin er et funktionelt fag, idet det omgiver os og bruges af os i vort modersmål og de fremmedsprog, som vi benytter os af.

Læseplanen gør i sin indledning opmærksom på nogle centrale områder, der især bør medtænkes i tilrettelæggelsen af undervisningen. Elevmedbestemmelse, samarbejde, det praktisk-musiske er også faget latins anliggende. Det tilkendegives, at faget ikke blot er sproginlæring i traditionel forstand, men skal leve op til det overordnede dannelsesmål for folkeskolen, der jo også omfatter, at faget skal give eleverne forståelse af fremmede kulturer. Latinfaget kan her i særlig grad bidrage med en historisk forståelse, der sætter udviklingen frem til i dag i perspektiv.

Arbejdet med sprog og kultur

For at give eleverne mulighed for at opnå indsigt i samspillet mellem sprog

og kultur må undervisningen tilrettelægges ud fra de tekster, der skal læses. De nødvendige sproglige kundskaber må derfor defineres i forhold til disse tekster, og ikke i forhold til den grundlæggende grammatikindlæring. Den sproglige analyse er således ikke et fagligt mål i sig selv.

Sprog og sprogtilenelse

Undervisningen skal give eleverne nogle redskaber til at få forståelse af tekster. Disse redskaber omfatter læsestrategier og en træning i at kunne opdele ord og sætninger for at få adgang til betydningen.

Den elementære undervisning kan enten lægge op til, at eleverne selv udleder reglerne på grundlag af tilrettelagt materiale, eller de kan gå ud fra selve reglerne eller principperne. Det kan dog anbefales at indbygge begge principper som en vekselvirkning i sin undervisning.

Orddannelse

Arbejdet med ordene må være grundlæggende i et sprog som latin, der fungerer som et fælles islæt i de europæiske sprog. Latinen udlånte ikke blot

et ord her og der, men et helt afledningsprogram: når dansk har multiplicere, har tysk multiplizieren, engelsk multiply osv; hertil svarer multiplikation osv., multiplikator osv. Ved at opstille sådanne grupper af ord fra forskellige sprog for eleverne, har man med det samme et afledningssystem på latin og en metode til overførsel af sæt af ord til de sprog, der låner fra latin. Hvis man nu sammenligner multiplíc-are med mang-foldig-gøre kan man begynde en indføring i at dele

ord på latin (-a-re: verbalstamvokal + inf.endelse; plic: verbalgrundstamme el. rod; multi-: forled i en sammensætning, hvor -plic- er efterled. Man kan gøre det tilsvarende med det danske ord og finde, at leddene i betydning svarer til hinanden fra sprog til sprog. Mangfoldighed er ikke et låneord, men dets opbygning er lånt, der er tale om et«byggelån» (en »kalke«, et oversættelseslån). Mange/meget hedder noget med mult(i); plic-are betyder at folde. Man kan nu fx forfølge multi-

**Billedet fjernet på grund
af ophavsret**

på dansk (i fremmedord): multinational osv. (2½ spalte i fremmedordbogen). Man kan også følge -plic-/plex: simplicitet, duplicitet, især kendt fra engelsk. Måske kender nogen enfoldig eller Hellige Enfold! = *Sancta Simplicitas*.

Det kan være, at de første sætninger i latintimen ikke skal være »*Italia terra est*«, men fx »Det er svært for individet at kommunikere med multinationale instanser og internationale institutioner« eller »Lad studenterne studere (på) deres studier«. Den engelske ordbog og fremmedordbogen kan godt være indgangen til latinen i de første timer, sammen med fx en engelsk avisartikel.

Andre eksempler:

Opstillinger af typen:

A. con-sci-ent-ia – con-sci-ence
sam-vit-tig-hed – be-vidst-hed
Ge-wissen – Be-wusst-sein
Mit-wiss-en

eller:

im-press-ion – (lat.eng.fransk osv)

Ein-druck

ind-tryk osv.

kan vise, antyde det fælleseuropæiske latin, også bag den dansk-tyske lydlig dragt

Opstillinger af typen:

B. mo-vere – mo-tion – mo-bil – mo-ment
moment > moment-an

mobil > mobil-isere > -isering
motiv > motivere > motivering/-ation
motor > motorisere > -ing > motorisk
– motorik

kan vise latinen som »program« til orddannelse, som er fælles for en række sprog.

Syntaks og morfologi

Arbejdet med sætningens opdeling i led forbindes med kasuslæren, således at nominativ indlæres sammen med akkusativ, fordi den som begreb er meningsløs uden akkusativ. Man kan fx sammenligne med dansk: ulven spiser bjørnen. Vi ved, hvem der spiser hvem på grund af ordstillingen, dvs. ledstillingen. På latin vil morfologien give svaret: *lupus ursum devorat*, modsat *ursus lupum devorat*. Morfologien muliggør *lupum ursus devorat* og andre kombinationer. Ledstillingen har »fået fri« og kan bruges til andet end at angive subjekt/objekt. Man kan måske allerede tidligt fortælle lidt om »eftertryk, fremhævelse« eller lignende. Det var ulven (ikke et andet dyr, fx løven), der åd bjørnen. *Lupus* flyttes til en usædvanlig plads *ursum devoravit lupus*.

Man bør begynde med at vise hele sætningsmønstre: N gør noget ved A ved hjælp af I (instrumentalis = ablativ). N og A spiller sammen og hjælpes ofte af I (eller præpositionsforbindelse). Dativ udvider As muligheder, således at vi kan få mønstret: N giver A til D.

Verbalmorfologien bør hænge sammen med forståelsen af tidsformerne som et spil mellem nu, før og siden. Modus eller måder skal ses som et spil mellem 1) udsagn og 2) ønske, formodning, forestilling, referat.

Ting kan være i gang eller færdige. Man kan skildre, hvordan tingene foregår, og man kan fortælle, at de er sket. Forskellen udtrykkes gennem aspekterne imperfektum og perfektum.

At oversætte fra latin

At oversætte et stykke latin skal gerne være en tilfredsstillende oplevelse: »se, jeg kan noget«. I begyndelsen foregår oversættelser med megen hjælp fra læreren, senere mere selvstændigt, i grupper fx, hvis teksten er ukendt. Oversættelser kan være mere eller mindre ordret. Undervejs, fra den ordrette til den på ordentlig dansk, kan man pege på mange forskelle i udtryksmåde og bagved liggende kulturforskelle. Hvordan oversætte *consul*? Låne ordet? Som Holberg sige »borgemester«? Hvorfor lyder det pudsig? Eller måske var Cicero republikkens præsident?

Selve teksten må jo indbyde til at anvende den lærte grammatik, eller noget grammatik læres undervejs. Formålet er forståelsen, ikke den syntaktiske analyse, hvor spændende den end kan være som intellektuel øvelse. Det, der fra begyndelsen bør gøres klart, er, at et ord som *dominus* ikke blot fortæller os, at teksten handler om en, der er herre over et eller andet, men også at

denne foretager sig noget (»-(u)s angiver nom.«)

En latintekst fremtræder nok mere som sproglig meddelelse, hvis den læses (og oversættes) »lineært«:

Gallia est omnis divisa in partes tres;
den berømte indledning til Cæsars Gallerkrige indeholder ingen ord, der ikke er repræsenteret ved et opslag i fremmedordbogen. Lad os se på den: *Gallia* i dette handler åbenbart om Gallien, det nuværende Frankrig, *Gallia* har ingen endelse udover -a, dvs. det »gør« noget, eller der er noget at sige om det. *Omnis* fortæller, at det drejer sig om hele Gallien, al Gallien (at -s er en endelse, der svarer til *Gallia*'s ingenting, kan man fortælle her, hvis ikke man har haft det). *Est divisa*: er delt; i dele: *partes*, division og part er danske ord (og engelske), begge kan oversættes med »dele, delt«. Når nu det hele Gallien er delt i nogen dele og disse viser sig at være *tres* (tre), er dette sidste måske »understreget« ved at komme til sidst:

»Gallien, vel at mærke som helhed betragtet, i bredeste forstand, er opdelt i nogen underdele, og dem, husk det, er der tre af«. Gloser, grammatik, end- og ordstilling kan komme til diskussion ved simpelthen at læse teksten forfra som det i sin tid blev hørt.

Læseformer

At læse omfatter en lang række strategier, der er afhængige af det formål, man har med teksten. Læsestrategier omfatter blandt andet at danne hypoteser, erkende transparente ord, gætte

osv. Strategierne kan være læsning, hvor eleverne for at få et nødvendigt kendskab til hele tekstens indhold skal læse alle detaljer, læsning, hvor eleverne leder efter et bestemt indhold og dermed udelader uvæsentlige oplysninger, og læsning, hvor eleverne danner sig et indtryk af indholdet.

Eleverne kender disse strategier fra dansk og de andre fremmedsprog og kan bruge dem i latinundervisningen.

Når eleverne læser tekster, gør de det med forskellige formål. Formålet har sammenhæng både med elevernes forudsætninger og interesse og selve tekstgenren. Der vil derfor være en sammenhæng mellem tekstgenre, læseinteresse og læsemåde.

Eleverne skal som det første vigtige skridt i læseforståelse lære at danne sig et overblik over teksten og bruge de oplysninger, et sådant første indtryk giver.

Et sådant første skridt er bl.a. at lære eleverne at bruge eventuelle billeder og overskrifter som udgangspunkt for at gætte, hvad teksten handler om. Ofte kan sådanne informationer give en væsentlig indgang til forståelse af den samlede tekst. Det er vigtigt at give eleverne selvtillid og gøre dem opmærksom på, at de selv i et fag som latin ikke er *tabulae rasae*. De skal lære at koncentrere sig om det, de kan – og at de faktisk kan hente en stor del fra deres modersmål og de andre fremmedsprog.

Hjælpemidler

Undervisningen skal fra første færd træne eleverne i at anvende fagets hjælpemidler. Det skal fx gøres klart, at ordbøger ikke er facitlister, men kan give flere muligheder, der skal vælges imellem, idet der kan være forskel på indholdet af ord og udtryk fra den danske til den latinske betegnelse.

Udover gloserede tekster er det vigtigt, at eleverne også prøver at arbejde med ugloserede tekster og dermed bliver fortrolige med ordbog og grammatik. Opslag i ordbog og opbygningen af de længere ordbogsartikler er to vanskelige punkter for begynderen og kræver lærervejledning.

Af relevante håndbøger kan bl.a. nævnes latin-dansk/dansk-latin ordbog samt ordbøger, der omhandler fremmedord og deres opbygning. Dertil kommer forskellige grammatiske oversigter.

Arbejdet med håndbøger og tekst skal foruden at give eleverne faglige kundskaber også bidrage til, at de får gode arbejdsvaner med hensyn til studie- og notatteknik.

Kultur

Tekstvalg og tekstarbejde

Tekstens placering i latinundervisningen spiller en anden rolle end i de moderne fremmedsprog. Faget latin er i stor udstrækning henvist til den skrevne tekst, suppleret med et varieret billedmateriale. Det er derfor vigtigt ikke

udelukkende at betragte teksten i snæver tekstlig forstand, men i bred forstand, hvor billedmaterialer indgår som en naturlig – og nødvendig del af undervisningen.

Teksternes fremmedartede sider må gerne aktualiseres gennem sammenligning med nutidige forhold. De anvendte tekster skal både danne grundlag for sproglige iagttagelser og sprogtræning, og for en orientering om datidens kultur.

Undervisningen skal give eleverne en bred palet af tekster. Det er vigtigt også at arbejde med andre teksttyper end de tekster, lærebogssystemerne tilbyder. Fx vil det være en god ide at bryde lærebogens kronologi indimellem og »skære« tekster fra forskellige udgivelser til. Derved kan man nuancere teksttyper, forskellige indfaldsvinkler og den sproglige fremtræden og samtidig også åbne en bredere verden for eleverne. Fx bør eleverne lære at blive opmærksomme på de daglige sproglige signaler, der optræder i aviser og blade, på inskrifter, i mottoer og navne på butikker, firmaer og varer.

Dertil kommer, at billeder, dias, video, film og cd-rom bidrager til en visuel oplevelse af antikkens liv.

Af film findes der et righoldigt materiale, fx kan film som Ben Hur, Spartacus, Qvo vadis?, Julius Caesar, Jeg, Claudius anbefales. De viser noget om religion og politik, slavernes forhold, gladiatorernes liv, dragter og bygninger, dagligliv m.m.

De tekster, der skal arbejdes med, skal selvfølgelig opfylde, at de kan give eleverne viden om centrale sider af det valgte emne. De skal kunne give svar på stillede spørgsmål.

At arbejde med forskellige teksttyper giver flere indfaldsvinkler til belysning af emnet og dermed såvel større viden som mulighed for flere forskellige svar på stillede spørgsmål.

Et bredere tekstarbejde

Med stor fordel kan undervisningen tilrettelægges med udgangspunkt i større emner, der skaber tilknytning til elevernes egen nære hverdag eller som er mere almene.

Sådanne emner kan fx være

vita rustica

- politik og religion
- sociale forhold
- indretning af villa rustica
- filosofi
- miljø

vita urbana

- teater
- væddeløb
- skolevæsen
- veje og samfærdsel

Et arbejde med sådanne emner vil naturligt pege to veje: dels inden for fagets egne rammer dels ud af til et tværfagligt samarbejde med andre fag. Arbejdet med bredere emner bør lægges op til, at eleverne gives lejlighed til at undres og stille spørgsmål, derved brydes den traditionelle lærer- elev rollesituation med læreren som den docerende og eleven udelukkende som modtagende. Fra de øvrige fag har eleverne erfaringer med projektarbejdsformen, et arbejdsmonter, der med fordel kan udnyttes i latinundervisningen.

Til belysning af fx skolevæsen og undervisning eller, set fra en anden synsvinkel, filosofi, skal her nævnes de middelalderlige »qvæstioner«. Sprogligt er de ofte ganske enkle og tager form af spørgsmål som »har alle sprog samme grammatik?« Herefter følger argumenter for og imod. Udgangspunktet kan i timen være henvisning til udtryk som »i denne sag kan siges meget både pro et contra«

Det tværfaglige

Undervisningen i latin kan bidrage til det tværfaglige samarbejde med sproglige og kulturhistoriske emner.

Såvel på den sproglige som den indholdsmæssige side drejer det sig om en perspektivering af et givet emne.

Eksempelvis vil der altid i arbejdet med tværgående emner og problemstillinger kunne optræde et historisk perspektiv, hvor latin – selv om det ikke optræder i skolens fagrække – vil være naturligt at inddrage. Enhver

problemformulering, der stiller spørgsmålet: hvordan var det tidligere eller i gamle dage, og hvorfor var det sådan, vil ofte have en latent svarmulighed med rod i den antikke kultur. Det er vigtigt, at lærergruppen er opmærksom på dette og indhenter den kyndige bistand, der findes på og uden for skolen.

Hvis vi ser på de to tidligere emner: *vita rustica* og *vita urbana* omfatter disse, blandt mange andre emner, centrale forudsætninger for vores land- og byliv i dag.

Hvad angår de sproglige emner vil latin i et tværsprogligt arbejde kunne give en indsigt og en forståelse, der kan sætte såvel ordforråd og grammatisk opbygning ind i en forståelsesramme, der også kan give eleverne et nyttigt redskab i deres videre indlæring.

Hvor befinder latin sig i det tværfaglige arbejde? Ovenfor er det nævnt, at lærergruppen opfordres til at være opmærksom på de perspektiver, som faget kan bidrage med. Da faget jo er noget tyndt befolket i folkeskolen, men desto mere aktiv i ungdomsskolen, gælder det for dette fag som for fag, der ikke forekommer på timeplanen, at der må skabes betingelse for, at faget er repræsenteret i lærergruppen.

Oversatte tekster

Antikke tekster i dansk oversættelse kan med fordel inddrages og bruges til forskellige formål.

En oversættelse kan hjælpe forståelsen af en given tekst. Eleverne skal derefter forklare det latinske ud fra teksten selv, man kan jo evt. foretage nogle simple kontrastive øvelser. Den almindelige foragt, »snydeoversættelsen«, tidligere var genstand for, kan afløses af et mere bevidst forhold til oversættelsen, måske senere til en vurderende sammenholden af forskellige oversættelser. Forudsætninger er, at oversættelserne har en litterær værdi i sig selv. Læser eleverne nogle få eksempler på en forfatter eller genre, kan hjemmelæsning af en større tekstmasse, evt. med kort elevpræsentation, være bag-

grund for den bredere forståelse af den tekst, der er i fokus i latinsk form. Denne form for læsning går nemt over i temalæsning med primært sigte i kulturforståelse. Drama og teater behandles ved hjælp af billeder, modeller, oversatte tekster om opførelser, fx Tacitus, Annales 16 om Nero på scenen, oversat tragedie, fx »Octavia«, hvor Nero og Seneca optræder som personer. Måske lyttes til Monteverdis opera »Poppæas Kroning«. Måske indgår højtlesning eller opførelse. Skulle nu en folkestemning herefter rejse sig for at læse noget på latin, gør det vel ikke noget.

**Billedet fjernet på grund
af ophavsret**

Begynderundervisning

Den elementære indføring i sproget kan enten foregå ved brug af en begynderbog eller ved hjælp af lærerens eget materiale eller gennem læsning af enkle originaltekster, evt. med forudgående bearbejdelser og omskrivninger.

Det er vigtigt at finde en balance mellem ordenes betydning og endelsernes betydning, således at latin ikke fremtræder som en rebus, men som et sprog, der er tilgængeligt ved anvendelse af såvel sproglig og kulturel viden som grammatisk metode – og læserens intuition. Det sidste betyder, at eleverne skal opfordres til hele tiden at benytte sig af gættestrategier. Som i de andre fremmedsprog er det vigtigt at lære elever at danne hypoteser om et indhold, de ikke umiddelbart kan gennemskue, ved at koncentrere sig om det, de kan (billeder, ord, ordstammer osv.). På den måde vil eleverne være motiverede for en mere detaljeret undersøgelse af, om formodningerne er korrekte. Afkodningen af indholdet bliver en aktiverende indlæring af sprog og indhold.

Mulige indgange:

Ud fra fx overskriften »Alle kan latin« har lærer og elever en samtale om ord, vi bruger i dagligdagen. Samtalen skal synliggøre danske ord og fremmedord, deres betydning, opdeling og fremtrædelsesformer.

Andre udgangspunkter kan være danske og udenlandske aviser, reklamer og citater. Plancher med fx mennesker, dyr og planter rummer yderligere muligheder for samtale om latins tilstedeværelse i det moderne samfund.

Hvor, hvordan og hvorfor møder vi antik kultur i Danmark og andre europæiske lande? Viden og erfaringer fra fx rejser, musæumsbesøg, bøger, billeder og film danner grundlag for samtale med det formål at synliggøre dette. Læreren kan supplere med fortællingen om kendte romere og om latinsk sprog- og kulturbaggrund, udvikling og betydning i dag. Med udgangspunkt i samtaleforløbet vælger lærer og elever i fællesskab nogle emner, der skal danne basis for det fortsatte arbejde.

Lærerens fortælling, fx ud fra billeder, illustrationer, film eller videoklip og evt. oplæsning giver en generel indføring i det, der skal arbejdes med.

Den kan også anspore til undren, nysgerrighed og ønsket om at vide mere.

Praktisk-musiske aktiviteter

I det følgende opstilles et idekatalog til illustration af nogle af de praktisk-musiske aktiviteter, der kan indgå i latinundervisningen.

Når en tekst er læst kan indholdet levendegøres og den sproglige og kulturelle forståelse udbygges gennem arbejdet med at lave og fremsige dialo-

Ranunculus lingua

Passer domesticus

Boletus edulis

SS

ger. Det gælder såvel helt lette som sværere tekster. Et eksempel: I har læst en tekst, der handler om arbejde på landet. Enkeltvis, parvis eller i små grupper formulerer eleverne indholdet, så en slave præsenterer sig og fortæller om sit arbejde. Indholdet kan også formuleres som en dialog mellem herre og slave osv.

Arbejder eleverne med et emne som fx »byen« kan de lave en gade i Rom ved hjælp af papir, karton, farver og evt. stofrester. Et stort stykke papir sættes op på væggen. Der tegnes en streg, hvor gaden er. Parvis laver eleverne nu efter billedoplæg en *insula* med forretninger, der limes op på gaden. Personerne kan derefter på latin præsenterer sig, fortælle hvor de bor, og hvad de laver:

1. elev: *Ego Aemilia sum. Femina Romana sum. Cum marito meo et duobus liberis in insula magna habito. Unam filiam et*

unum filium habeo. Tabernas spectabo. Mala et pira emam etc.

De forskellige personer kan også tale indbyrdes:

1. elev: *Salve, Tite!*
2. elev: *Salve, Marce!*
1. elev: *Quid in sacco tuo habes?*
2. elev: *Panem et fructum, quae uxor mea in tabernis emit, habet, lam domum ambulabo! Vale, Tite!*
1. elev: *Vale, Marce!*

Mange emner kan tydeliggøres ved arbejde med plancher. Det kan være arbejde med klædedragter, hvor der under illustrationen skrives en lille latinsk tekst.

Der kan også laves plancher vedr. forskellige boligtyper (*insula, domus, villa rustica, palatium*), den romerske hær (opdeling, lejr, soldaterliv), den græsk-

romerske gudeverden, det politiske system (republik-kejsertid), kejserportrætter, underholdning (Colosseum, Marcellus' teater, Circus Maximus), fra kilde til fontæne (aquadukt), en badeanstalt, klassiske bygningsværker, romerveje i Europa (kort med farvelagte veje), sundhed og sygdomme, historisk udvikling etc.

Det er en god ide at bruge såvel tekster som billeder som oplæg og inspiration til arbejdet med plancher.

Andre ideer kan være:

Digte: de enkelte vers eller strofer forstørres og klippes ud. Eleverne sætter

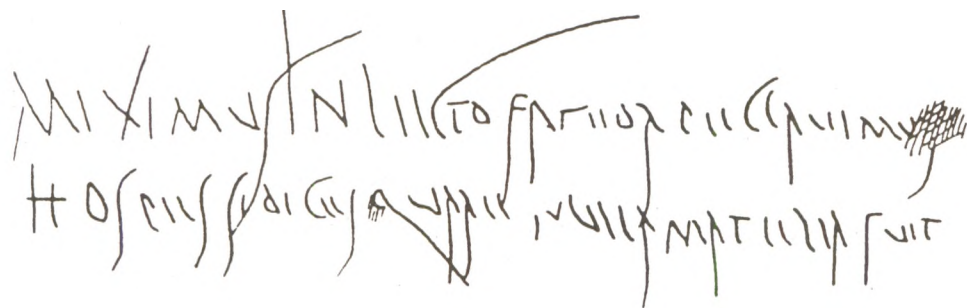
sammen i rigtig rækkefølge, sætter dem på plancher, illustrerer dem evt. som led i en dialog. Eleverne kan selv lave digte.

Sange: der findes mange anvendelige sange fra middelalderen og op gennem tiderne, fx *Carmina Burana*, Morten Børups forårsviser og *Gaudeamus igitur*.

Sprog:

Der kan laves spil, hvor der fremstilles brikker med forstavelser-stammer-ender, der skal sættes sammen og brikker med forskellige kasus samt verber, der skal sættes sammen etc.

Scriptura cursiva

miximus in lecto fateor peccavimus, hospes, si dices quare/nulla matella fuit

Alphabetum aetatis Augustae

A B C D E F G H I L M N O P Q R S T V X

Fra: Knud Almar »Inscriptiones Latinae«, Odense University Press 1990.

Der kan laves tegneserier med tilhørende tekst.

Vil eleverne prøve at skrive, som man gjorde i oldtiden, kan en vokstavle laves på denne måde:

Vokslys hakkes i små stykker i en skål. De smeltes over kogende vand. Den flydende voks hældes i en flad bakke, hvor den afkøles. Som *stylos* kan man bruge en pind af træ eller metal, der er spids i den ene ende og flad i den anden.

Kunstværker

Eleverne kan fremstille diasserie/video-optagele/fotocollage med fx »romerske kejserportrætter« – »portrætter af kvinder«, med efterfølgende fremlæggelse (på dansk).

Der er mange muligheder, og ideer kan også hentes fra de aktiviteter, der foregår eller er foregået i de andre sprogfag. Hvilken betydning i undervisningen ville følgende kulinariske aktivitet ikke have:

Minutal marinum:

Pisces in caccabum <mittes>, adicies liquamen, oleum, vinum, cocturam.

Porros capitatos, coriandrum minutatim concides, isiciola de pisce minuta facies et pulpas piscis cocti concarpis, urticas marinas bene lotas mittes. Haec omnia cum cocta fuerint, teres piper, ligusticum, origanum, fricabis, liquamen ferbuerit, tractam confringes, obligas, (cum ferbuerit), agitas, piper aspargis et inferes.

Inddragelse af arkæologisk og andet materiale

For at skabe en nødvendig bredde i elevens forståelse og viden om latinsk kultur, vil man med fordel kunne inddrage forskellige former for arkæologisk materiale. Det kan bl.a. dreje sig om artikler i håndbøger og tidsskrifter, men også oversættelser af græske og latinske forfattere kan give yderligere perspektiv til forståelse af datiden.

Ekskursioner og anden udadrettet virksomhed

Ekskursioner kan bringe en udbytterig variation ind i undervisningen ved at sætte de læste tekster ind i virkelighedens ramme. Besøg på det lokale museum, kirker og klosterbygninger vil kunne give en fornemmelse af romersk indflydelse på udviklingen i Danmark. I særlig grad vil sådanne indtryk kunne fås på museerne Moesgaard, Nationalmuseet og Glyptoteket.

En dansk købstad med historie tilbage til middelalderen vil kunne gennemgås som en efterligning af *urbs* og således give et nærliggende eksempel på fælles europæisk begrebsdannelse og formsprog. Sådanne ekskursioner vil kunne forbindes med læsningen af tekster om emnet.

**Billedet fjernet på grund
af ophavsret**

»Non solus/sola es!«

Mange institutioner og personer kan støtte latinlæreren og dennes undervisning:

- Foreninger: Latinlærerforeningen, Klassikerforeningen og Antikkens venner.
- Lokale gymnasier og seminarier.
- Universitetsinstitutter i Aarhus, Odense og København.
- Musæer, med henblik på omvisning, materialer og konsulentbistand.
- Tidsskriftet Sfinx.

Inddragelse af informationsteknologi

Informationsteknologien kan anvendes på flere forskellige måder i latin:

Ved gennemgang af arkæologisk materiale er det nærliggende at betragte det via en elektronisk database. Fuldstændige inventargengivelser fra de store samlinger (Louvre, British Museum m.fl.) er tilgængelige i cd-rom. Det giver adgang til i undervisningen at råde over et arkæologisk og kunsthistorisk materiale, som ingen nok så stor DIAS-samling kan hamle op med.

Tekstarbejdet kan kombineres med elektronisk tekstbehandling. En oplagt mulighed er indskrivning af gruppearbejder og andre opgaver på tekstbehandlingsanlæg. Selv om skrivedisciplinen ikke synes aktuel i latin på begynderniveauet, er der store fordele ved at lade eleverne arbejde med sproget i skriftlig form, idet det kan styrke indlæringen og forståelsen af den sproglige sammenhæng.

En anden mulighed er træning i elementære grammatiske færdigheder. Hvis eleverne fx øver bøjningsmønstre, er det vigtigt, at de kan se, i hvilken sammenhæng disse mønstre kan indgå, så det ikke bliver bevidstløs træning.

Intern evaluering og undervisningsdifferentiering

Latin er for alle elever, der fatter interesse for det. Det betyder, at undervisningens tilrettelæggelse skal tage højde for elevernes forskellige forudsætninger og behov. I særlig grad betyder det, at undervisningen skal udnytte de forskellige forudsætninger og erfaringer, som eleverne bredt bringer med til faget. Den tidligere og samtidige under-

visning i andre fag er oplagte udgangspunkter. Erfaringsudvekslinger med hensyn til sprog og kultur vil kunne skabe en vekselvirkning mellem fagene, der kan højne elevernes forståelsesramme. Løbende samtaler og målsætninger i arbejdet vil kunne give alle elever en viden om deres specielle stærke og svage sider. Den betydning, som elevens deltagelse i undervisningen i latin har for andre fag, skal udnyttes.

I løbet af undervisningen arbejdes der henimod, at eleverne

- bliver fortrolige med og åbne over for latin, som det fremtræder på forskellig måde
- får et generelt indblik i den latinske kultur og dens betydning i dag i sproglig og kulturel sammenhæng. Ved den latinske kultur forstås den kultur i oldtid, middelalder eller senere, som har haft latinen som sit væsentligste udtryksmiddel
- kan danne sig et indtryk af hovedindholdet i en tekst, samt udlede grammatiske sammenhænge gennem enkelte udvalgte eksempler
- bliver i stand til at sammenligne latin med andre sprog, herunder især at sammenligne ord og ordstammer samt sprogenes forskellige opbygning.

Bilag

Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 639 af 21. juli 1995

Bekendtgørelse om folkeskolens afsluttende prøver m.v. og om karaktergivning i folkeskolen

Folkeskolens afgangsprøve

Latin

§ 34. Prøven er mundtlig.

Stk. 2. Der opgives et alsidigt sammensat tekstudvalg på ca. 20 normalsider.

Stk. 3. Prøveoplægget består af en ukendt tekst på ca. $\frac{1}{3}$ normalside, eventuelt med tilhørende billeder.

Stk. 4. Eleven får ca. 20 minutters forberedelsestid og må anvende ord-bøger og tage notater.

Stk. 5. Der prøves i oversættelse, i sprogiagttagelse, herunder analyse af sætninger, sætningsled og ord samt i en generel indholdsforståelse. Der gives én karakter.

Faghæfter

- 1 Dansk
- 2 Engelsk
- 3 Kristendomskundskab
- 4 Historie
- 5 Samfundsfag
- 6 Idræt
- 7 Musik
- 8 Billedkunst
- 9 Håndarbejde
- 10 Sløjd
- 11 Hjemkundskab
- 12 Matematik
- 13 Natur/teknik
- 14 Geografi
- 15 Biologi
- 16 Fysik/kemi
- 17 Tysk
- 18 Fransk
- 19 Dansk som andetsprog
- 20 Færdslære
- 21 Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab
- 22 Uddannelses-, erhvervs- og arbejdsmarkedsorientering
- 23 Tekstbehandling
- 24 Teknologi
- 25 Medier
- 26 Fotolære
- 27 Filmkundskab
- 28 Drama
- 29 Arbejdskendskab
- 30 Latin**

**Undervisnings
ministeriet**